

עפר לידר
בִּינוּתִים

עפר לידר

בינותים

שירים ופרוזה

הוצאת הקיבוץ המאוחד

Ofer Lider
Between Time
Poems and Prose

עריכה: לאה שניר

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, להקליט,
לתרגם, לאחסן במאגר מידע או להפיץ ספר
זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי
אלקטרוני, אופטי או מכני (לרבות צילום
והקלטה), ללא אישור בכתב מהמוציא לאור.

©

כל הזכויות שמורות
להוצאת הקיבוץ המאוחד
Hakibbutz Hameuchad
Publishing House Ltd., Tel Aviv
Printed in Israel 2005

ניקוד ועימוד: גופנה בע"מ
נדפס בדפוס חדקל בע"מ, ת"א

פתח דבר

שותפים

לכל טקסט שני שותפים – האחד הוא מחבר הטקסט, והשני קורא אותו. שלא כמו שותפות בהקמת בית, משפחה, חברה או מפעל, אין בין המחבר והקורא התחייבות אישית או חוזית, ואפילו אין צורך בהיכרות ביניהם. הטקסט בלבד הוא שמקשר בין המחבר לקורא.

מהו אם כן אופיה של השותפות בטקסט? שותפות זו מונחת במפגש בין עולמות – המחבר יוצר טקסט שנובע מעולמו הפנימי, והקורא מפנים את היצירה אל תוך עולמו הפנימי. שכן, טקסט שאין לו קורא משול לעובר שעדיין לא נולד. שותפות זו מפיחה ביצירה כוח חיים ומולידה אותה לאור העולם, באומרה לקורא קלוט אותי, פרשני, הבן אותי על פי דרכך והגב מתוך עולם נפשך ואופן ראייתך, ובכך עשה אותי שותפה לך.

גם שירתו של עפר, המצטיינת בהידוק ובגבישיות החפה מהתפייפות בנוגעה בשורשי הדברים, עומדת בזכות עצמה ובוראת מתוך הכאב והסבל עוצמות של אהבה, חוכמת התבוננות, חום עדין, תשוקה, געגועים ויופי נקי ומכמיר לב.

הקורא אינו חייב להכיר את עפר האדם ואת קורותיו כדי להיות שותפו ליצירה. אבל ידע הקורא, שקודם לכל עפר כתב שירה שאינה ספונה בין דפי הספר הזה, והיא שירת חייו. משהופה בדיעה שלקה בלויקמיה ומניין שנותיו קצר – בכל זאת, חרף הפחד, ייסורי הגוף והמאבק המתמיד במוות, הוא אהב אישה והקים איתה בית, היה למדען יצירתי ומרשים בגילוייו, שפיתח תורה חדשה במדע האימונולוגיה, והעמיד דור של תלמידים. ואולי שירת חייו זו היא שהולידה את השירה האצורה בין דפי ספר זה, המזמין את הקורא בו לדיאלוג עם השורות ועם מה שטמון בעומקן.

פרופ' ירון כהן

מכון ויצמן למדע

לעפר, אהוב יקר,
אתה שהארת את חיינו
בזהר נדיר

עפר לידר, 1955-2004

פְּדֻמַּת חוּט דִּק

בית, לדוגמה

כְּמוֹ כַּפּוֹת יָדַיִם סוֹפְקוֹת פְּנֵי תְּהִיָּה
רוּחוֹת הָעָרֵב אוֹחֲזוֹת בְּבֵית
נְאֻסָּפוֹת לְהַמוֹג וּלְהַפֵּר
אֶת תְּקִנַּת שְׁלוֹתֵם שֶׁל יוֹשְׁבָיו הַנְּהַדְדֻקִּים
בֵּין דֵּלֶת לְקִירוֹת, וּבֵין קִירוֹת לְחִלּוּנוֹת,
וְעֵקֶשׁוֹת הַצֵּמַח הַמְּגִבִּיהַ גְּבְעוּלִים לְהַצְמִיד
לְחֹמַת הַבַּיִת בְּמִטְר זְקוּקֵי פְּרָחָיו
מְנַעִימָה לְהֶרֶף עֵין אֶת חִלּוּמוֹתֵינוּ.

מעט מחומן

קדם לכן נספגה בנו אהבה
ללמדנו לגעת בהכל פה, בנשימה דקה
וברפרוף מלה להאיר נעים ערב.
האם תעמד לנו שאריתה
לעת יקרא הגוף.
האם פבוא הקר להעטות עלינו פסות
עוד יעמד לנו זכר חמה לנחמנו.

זרימה

כמו הפוך תנועת זרימת המים המתוקים
ממלח הקים אל דלתת הנקה
ואל נקי תואי זחילת הנחלים ומוצאם,
כך יוצא הלב לחלקת צוארה ולמורד כתפיה
ומצטמצם במחשוף החלצה
בחזיה המהדקת למקומה סונטת כגדר
ומתעלמת מסתר רפרוף מחשבותי
השונרות לפתחה, להחליץ מחלצי,
נשאות מעליהם בחפזון המתהנה
של מעשה האהבה.

דיוק

במרחק המדיק הזה בין שפתיך לעיני
מרפרפים פרפרים תרישיים.
בסירות עץ רעועות, דיגים
מיזעים שבים מן המרחק הכחל, העמק,
ונשים בשמלות אפרות
מטלטלות סלי בד מתפקעים
מירק, בשר ותבלינים המתאווים לאוכליהם.

ובתוך המדיק הזה שבין שפתיך לעפעפי הכבדים,
נדחסים מראה חדר לבן, תריס כחל וכסא עץ דק,
ומתכווצים כפלדת קפיץ עתיק
המתפרץ לשוב ולהפתח, לשמר
את המרחק המדיק הזה
שבין שפתיך לחלומותי.

זיכרון

הֶאֱזֵן זִכְרוֹת אֶת צְלִילוֹת שִׁיחַתְנוּ,
וְקוֹלֶךָ, וְרַקַּע הַמַּלְת הַמְסַעְדָה,
וְהִיד אֶת תְּשׁוּקָתָהּ לְלִטֵף אֶת פְּנִיךָ,
וְהַעֲיִנִים נַעֲצָמוֹת לְרֵאוֹת
אֶת יְפֵי שְׂמֹחַתְךָ,
וְהִפָּה
נַעֲצָב עַל שְׂנִסְגָר לְהַגִּיד
אֶהְבָּה.

כדממת חוט דק

יוצא הלב
למה שאינו המלה,
והמון אדם נדחף בסומא.
יוצא הלב ומתפנס
למקדש מעט, לדבר מה פשוט,
עמק כדממת חוט דק,
כנשימה זהירה שבהמית דבר שיח
ונגיעה ודבר קיום,
ומבט במרחק משלח
דממה דקה.
ודי בכדי.
ואין הלב מבקש עוד דבר.

ומאז

פעם ראיתי סוסה בודדה נטועה על מקומה
רפויית בחירה, נדחסת להסמך
אל גדר התיל של דפן מחיתה,
ורק מבט עיניה יוצא מתוכה
לתור את אפק הגבעות החלקות
ואת מרחבי השדה הנוכעים משאול האין סוף.
ומאז אני רואה אותנו
נבטים שנים רבות
שואלים על מחשבותינו
ועל שרירות לבנו.

זה עתה

כָּל עוֹד נִתֵּן בְּיַד הַרוּחַ הַפּוֹרְעַת
לְחָדָר בְּעַד שְׂבָרֵי הַזְּכוּכִית בְּמִרְתֵּף בֵּיתִי,
הֵיטֵתִי רוּצָה אוֹתָךְ לְאִשָּׁה.
לְעִשׂוֹת בְּמַחְשָׁבִים כָּכֵל הָעוֹלָה עַל רוּחִי
בְּטָרָם תָּשׁוּב וְתִסּוֹג אַחֲרָי
וְתוֹתִירֵנִי תוֹהָה וּמִשְׁפָּשֶׁף עֵינַי
בְּתַפְלָה לְשׁוֹב לְרֵאוֹתָךְ.

אַמאַלפֿי, 2002

בַּבְּקָר הַיִּטְבְּנוּ לְרֵאוֹת אֶת מְצוּקֵי הַהָרִים
הַזְקוּרִים עַל בְּהוֹנוֹת, וְאֶת הַמְדַרְוֹנוֹת הַנִּכְפָּפִים
בְּתַמְהוֹן אֶל הַיָּם.
הַעֲשׂוֹב הָעֵז הַתְּעַקֵּשׁ לְהַעֲמִיק שְׂרָשׁ בְּרִצְפַת הַסֵּלַע,
וּמִבְּעַד לְמַסְנַנֵּת הָעֵנָן הַכָּבֵד וְשְׂמִיכַת רְסִיטֵי הַמַּיִם
קָרְסוּ קַרְנֵי שֶׁמֶשׁ וְנִבְלְעוּ בְּעֵצֵי הַלִּימּוֹן
שֶׁרַעַד אַחַז בְּזוּרְעוֹתֵיהֶם
מִמַּשָּׂא הַפְּרִי, כְּמִי שֶׁאַבְדָּה לָהֶם דְּרָכָם.

וְהֵיזִין הַתּוֹסֵס הַחַיִּשׁ אֶת הַשְּׂתוֹקְקוֹת הַגּוֹף
וְאֶת מַגַּע עוֹרְנוֹ הַנִּסְעָר
וְאֶת לְהֵיטוֹת הַגּוֹף הַחוֹדֵר אֶל גּוֹף
עַד רִגְעַ.

וְלֹא הַשְּׂגָחְנוּ אֵיךְ
הָכּוּ הַמַּיִם
בְּסֵלְעֵי הַחוֹף
וְאֵיךְ הַכָּבִישׁ
זָחַל לְרִגְלֵינוּ
כְּנַחֵשׁ.

מתכון

הנקודה התמימה הזאת,
החיוך בנזיות השפתיים
שהולך ומתרחב
עם צליליו הראשונים של שיר הילדים
המפקיע אותך
מתחומו של הקפאון הגדול.

שיר אחרון

אדם כשהוא לבדו, בכל מקום בו יניח את גופו לְכַרַע
וְאֵת רֵאשׁוֹ הַכֶּבֶד לְעֵצָם עֵינָיו, מוֹצֵא שָׁם אֶת בֵּיתוֹ.
שָׁעֲתוֹ הוֹפֶכֶת לְקִירוֹת בֵּיתוֹ, שְׁמוֹרוֹת עֵינָיו לְדִלְתוֹת.
שָׁם הוּא עוֹמֵס מִטְּלָטְלֵי זְכוֹנוֹתָיו וְסוֹגֵר עֲצָמוֹ לְזִמְן מָה,
וְלוֹ לְהֶרֶף עֵין, וּמִתְפַּנֵּס אֶל פְּנִים פְּנִימוֹ,
וּבֵיתוֹ אֵינּוּ רַק סְכוּם קִירוֹתָיו וְחִלּוֹנוֹתָיו וְדִלְתוֹתָיו וְרֵהִיטָיו
אֲלֵא גַם אֶהְבֶּתוֹ, שְׁנֵאתוֹ וְנִעְגוּעָיו.

יולי 2004

התרונות

לחזר מפריס עם דבר דיוקנה המתרחש לאחור
של מוכרת בגדי הנשים בבולור סן-מישל,
ושרידי זכרה המהדקים מזהיבים פעלי
אוקטובר בגני לוקסמבורג.

לחזר אף להיות עיניה ומורד שצרה האפל
עד לחנית הכתפים הגולשות אל זרועותיה,
ולאצבעות הפורטות על חלצת המשי בנגיעות מרפרפות
כנגן הסקסופון בתחנת סן-סולפיס המאפירה.

לחזר ולנגד עיני הנעצמות גנה הקופא
כמו תנוחת הנצח של המנשקת של רודן,
ועליצות שדיה המשערים במחבוא חום חלצתה,
כצבע ה'שוקולא-שו' ומתיקותו הנמסה להעלם.

לחזר ולהאחז בצדודיתה המגלפת
מן החמר הערפלי ממנו נבנים החלומות.
לחזר ולנצר את המראה שלא ידעה
ויעלם בפילם-נואר של בולור סן-מישל.

אני שואל

לִפְשֵׁר תִּמְהוֹן מִרְאֵה הָעֵינִים
אֲנִי שׂוֹאֵל מְלִים כְּמוֹ
מִתְחִיב לְהִתְזַיֵּן בְּזֵהִירוֹת
לְרֹד הַמְּשִׁי הַשׁוֹקֵט שֶׁל נֶצַח הַמְּגִרָה.
וּכְשֵׁיבֹא שׁוֹב מוֹעֵדָן לְהַדְבִּיר
תּוֹצְאָנָה חֲדָשׁוֹת, תְּמִימוֹת וְנִנְעָתוֹת
נְאֻסָּפוֹת כְּפָרְחֵי סֶלְסֵלָה דְקִים, שְׂבִירִים
וְקִצְרֵי יָמִים
לְהֶאֱסֵף כְּתַפְלָה.

על מפיות נייר

קוּסם לי מי שְׁעַל מַפְיוֹת נִיָּר בְּבֵית קָפָה
כּוֹתֵב שִׁירִים נוֹבְעִים בְּחֶטֶף מְשֻׁוּלָּים מְאָרְכִים
שֶׁל חֲלִיפָה דְּהוּיָה, קְרוּעַת פִּיסִים. מוֹלִיךְ שׁוֹרוֹת
עַל סוּדוֹת יוֹמָן שֶׁל מְלַצְרִיּוֹת מְתִינְעוֹת, שְׁבִגְדָן שְׁחוֹר
וּשְׁעָרָן אָפֵל וּפְנִיָּהן חֲתוּמוֹת כְּפָנֵי שׁוּלְיוֹת.
כּוֹתֵב מְלִים אֲשֶׁר תִּגְרָנָה בְּאַחַת אֶת אוֹתִיּוֹתֶיהֶן
עַל פֶּתֶם יַיִן שְׁנֹאָסֶף וְנִסְפָּג בְּבִהִילוֹת
בְּמַפְיוֹת נִיָּר שֶׁתִּדְחֶסְנָה בְּמַעֲיַכַת אֲצַבְעוֹת לְהַעֲלִים.

התמעטות

על פי רב נחמן לי דבר מה יחיד
מתמעט, מצטמצם, יוצא מהקשרו,
נסגר ומסתפק בשוליה המצטמקים של שולית ביום שרב,
או דבר מה יחיד בצליליות מיתר כנור
או כמלה שהפקעה מרצף סביבתה, מעמידה פנים
שהיא משק כנפי צפור
או הברה אחת דקה מדק.

★

וּמַהוּ הַשִּׁיר אִם לֹא מִצּוֹי הַשֶּׁבֶר
פָּסָה שְׁנִקְרָעָה מִן הַמַּהוּת הַמְדַיֶּקֶת
וּמַה מִתְחַת לְבָגֵד
וּמַה מִתְחַת לְעוֹר
וּמַה מֵעַל לְכָל זֶה

כדרכן של מילים

הרוצה להתקרב אצל עצמו מרחיק עדותו
כמו אנה המרחקת מנמל הבית
בליל סערה.
מקסם אמת הוא להניח לרוח להעיר
את המלים ולצפות שתפלנה
ארצה שלמות גפים,
ואחר כך לטען שהן אחיזת עינים בלבד.

★

מחשבותינו מלאו עד תמון,
ואסור לשחק במלים בטורם נעצם עינינו.
ואל לנו לספר את רבוין והקפן,
שמה יקצפו החלומות עלינו,
שמה נקיץ מרקני מלים.

מערבולת

מערבולת השינה, על שאנו יודעים את צורתה המשוערת בהיכנסנו לתוכה, אבל איננו יודעים ואף לא נוכל לדעת כלל כיצד נצא ממנה, אפילו אם נעלה באשכול האפשרויות את משך נתיבה. האם יעלה בידנו למצוא מוצא משפכה, וכיצד נתייצב בסופה. האם אנו יודעים – ואולי כל זה נתון בספק גדול – מהן התחושות בהיכנסנו אליה, וכמה מעט אנו יודעים כיצד נחוש בעומדנו מול שער היציאה ממנה, ואף איננו בטוחים כלל שניחלץ מתוך המערבולת, מסחיפתה, מעוצמת שאיבתה. אבל כוחות השינה יכולים רק להבטיח לנו מסע קסום ומסתורי של שינה ועוררות, עוררות ושינה, שרעפים ובהירות, חשיכה ואור, דמדומים והיפתחות התודעה (כמו מניפה), וסגירתה במעין התרחשות בלתי פוסקת המאכלת את עצמה שוב ושוב בפרפטום מובילה.

My Wild Irish Rose

על קִשְׁת קְלִידֵי פְּסֻנְתָּרוֹ שֶׁל קִית' גְּאֶרְת,
לְהֶרֶף רִגַע עֲצוּם עֵינִים, נִשְׂאֲתִי
כְּפִקִיעַת בּוּעָה מֵעַל רְחִיפַת אֲרָעִיּוֹת צְלִילִי

My Wild Irish Rose.

וּבְהִפְקַח הָעֵינַיִם שְׁקָעוּ פָּנַי
כְּעִפְפוֹן הַמוֹסָב בְּאַחַת לְשׁוּב עַל עִקְבוֹת חוּטוֹ.

ומה עוד יש בו

מה יש בעץ מלבד
סבלנותו, והסוסו, ואושת
העלים הנושרים, ושיח צפריו,
וענפיו הפורעים מעמס מחזור הפרי,
ושברירות מבט הרקיע המתבונן מבעד צמרתו,
ורפרוף השמש הנוגה בעלתו,
וזכרון גילו, ויגיעת עונותיו,
ושרשיו המחפשים אחיזה באדמה מסתרת זרע.
ומה עוד יש בו מלבד מבטחו בבקריו,
בשרף הרופא לפצעו, ובתמהונו
נכח אבחת המשור.

עדות

יְדֵי לֹא הִיְתָה בְּדַבָּר,
לֹא בְתַכְנוּן וּבְעֲצוּב פְּנֵי הַסְּעָרָה,
לֹא בְאַמִּירוֹת הַלֵּב וּבְמוֹרָא הִדְיָעָה
וְלֹא בְמַשִּׁיכוֹת הַמְּכַחֵל הַטּוֹבֵל
וּמִצִּיף בְּשַׁחֲוֹר, בְּאֶפֶר וּבְכַחֵל.

יְדֵי שְׁלֹא הִיְתָה בְּדַבָּר,
נְתוּנָה עֵתָה לְשִׁירוֹת דְּקִירוֹת הַמַּחֲט, לְמַדְבְּקוֹת, לְצַנּוֹרוֹת
לְאַוֶּשֶׁת הַנּוֹזְלִים הַחוֹדְרִים פְּנִימָה,
לְמַהוּמַת הַמְּכַשִּׁירִים וְהַכָּאֵב הַמְּכָר, הַמִּיסֵר.

יְדֵי זֹ, שְׁלֹא הִיְתָה בְּדַבָּר,
נוֹשֵׂאת אֶל תּוֹךְ וְרִידִיהָ
אֶת הַנְּגִיעוֹת,
אֶת רְקִיחַת שְׁקוּי הָאֲהָבָה,
אֶת תְּקִנַּת הַדְּבָרִים שְׁעוֹד נְכוֹנֵי לָהּ.

ידיים

”לְהַרְגִישׁ קְרוֹב זֶה לֹא עֲנֵן שֶׁל מְקוֹם
זֶה תְּלוּי רַק בְּנַחֵם שְׂמֵיכֵיָא הַמַּבְטֵ.”
(דבורה אמיר)

אז, כשעצם לבסוף את עיניו, החלו המראות להזדהר בו ולהתבהר ולנכוח בחשכת פנימיותו. חדה היתה פתאומיותו של הרגע הזה, והוא החל מרפף עצמו נוכח מוקד האור הנובע מירכתי תודעתו, כדי להבחין בזרימתו ובהתהוותן המתונה של התמונות שהתייצבו לנגד עיני רוחו, כמו בחרוט האור של פנס המקרן בבתי הקולנוע של ילדותו הרחוקה, כששלל הפתעות זעירות ריצדו בו כלואות, באוויריות מתהוללת של חושך ואור.

בהתרווחו לאחור, בעודו שרוע, כולא את תנועותיו על המזרן הקשה המדייק את מגעו כנגד גוף, היתה נפשו מצמצמת עצמה כעדשת טלסקופ להתבונן בהיאסף התמונות אל מגנט האור, נאחזות זו בזו כחרוזי צבע טועים בהיקרע הענק, ויוצרים מחדש קטעי זכרונות נקרשים והולכים ונטווים בתודעתו. הוא האזין לרחש נקישת המכשיר הדיגיטלי הסמוך לראשו ולהתמדתה המתאמצת של הפעולה העיוורת, הפועמת כמו קצב ליבו, בטפטוף נצחי של נוזלים זורמים בצינורות הפלסטיק הרכים, הדקים למראה, המבטיחים לו את התמדת חדירתם של חומרי המוות המרפאים, מבעבעים אל הנקבים הזעירים בזרועותיו הפשוטות לצדי גופו כשני גשרים. והוא חש כיצד תקתוק שעונו הסמוי של המכשיר, וקצבו המדויק כמטרונום, מפעפעים אל פנים רוחו. הרחש והנוזל וטשטוש הכאב נצברו בו, וזרמו כאילו היה עתה המשך פנימי וטבעי של צינורות הפלסטיק השקופים, שהם עצמם אינם אלא משכן לשקיות הנוזל התפוחות התלויות מעליו כשדיים. חרושת הזרימה ואושתה נדמו לו כחלק מחזורי מחלקי גופו ורחשיו, מערכות עורקיו, ורידיו, נימיו ורקמותיו.

ידיים. כפות ידיים. אין הוא רואה עתה, אלא חש את חספוס החריצים ומגען המתוק של כפות ידי סבו וסבתו, אשר מיהרו להופיע בהזייתו ראשונים ולהתחוויר לתמונות ולקרומ עור וגידים ובשר. כפות ידי סבו

וסכתו חופנות משני צדדיו את כפותיו הזעירות, החפות, כמבקשות להעלימן בליבת החום הרך והמוסס של אצבעותיהם הכפופות. ידיו מולכות מעדנות, והוא יוצא עימן לטיול בוקר ביום שמש שקוף, ועד האופק שראיתו משגת אינו רואה ענן בשמיו. ובעודו חש ביובש קמטי העור הצפוד והמחורץ מזה, ובשמנוניות הרפות הרפויה של כף היד האחרת מזה, הוא מובל בכטחה דרוכת ציפייה, ובידיעה שכך הווה וכך יהיה, כל עוד יהיו השניים לצידו. והם, כך ידע לאחר ימים, פניהם גבהו להיטשטש בעין השמש, לרחוק ממבטו השואל ולהסתיר מבען המוטה לאחור, לדעת פשר ולחפש נחמה על שנקרע מהם ואבד בשדותיה הרחוקים של יבשת אחרת, ערפילית, מעוננת וקרה. אך עתה אין הוא חש דבר זולת האושר החם הפונה בכפותיו הרפודות בפוך כפותיהם, השומרות מכל משמר את התרוממות הרוח בידיו, עוטפות אותו בעיקשות דאוגה כמו היה חיפושית פרת־משה רבנו קריסטלית, זעירה, הניבטת אליו מבעד לוויטרינה שבשידה בסלון ביתם.

כך, נתון בידם לנצח הרגע הזה, נדמה היה לו שעצי התמר הנישאים, הסומכים את השביל, כופפים את תפרחת צמרותיהם להצל מעט על נתיבם, להתבונן בהם בשלווה עמוקה, עת הכנרת מבצבצת תכולה בתחתיתן של מדרגות האבן, עליהן דילג מבטו בדרכו מטה לאגם, אשר מימיו מתוחים כסדין מגוהץ ללא קמט ורכב כדי לתחום את מרחביו המפתים, להשקיט כך את נפשם. אפילו ההרים הנישאים מתקערים סביבם כמבקשים לעטוף את שתיקתם, והם עושים דרכם במורד משעול העפר החום, המתפתל למרגלותיהם כנחש רדום דק ומוארך, עד פתח דלת המתכת השחורה של בית הדואר הקטן שאבניו אפורות־בזלת, ופנימה אל לב קרירותו האפלולית, עד דוכן חלוקת החבילות, אשר אל דלפקו הגבוה הוא נושא את עיניו הפעורות לתמוה בציפייה ובניחוש. ומישהו מגיש לו חבילת ענק שהיא שלו בלבד, שנשלחה עבורו מאמריקה והיא ממתינה לו שם עטופה בנייר חום וקשה כפיסת בצק דק שיבש בחום השמש, וקשורה והדוקה בכל פאותיה בחבל דק, צמרי. ושלושתם ממהרים קצרי נשימה לצאת שוב אל חום היום ואורו, לפסוע שוב בשביל המוכר וידיו נחבאות בידיהם, נושאים את חבילת הקסם עטופה בנייר החום, כמזוודת אוצר הנישאת בידי חולמי מסע בארצות רחוקות.

אחר כך הם מתיישבים על ספסל בגן הסמוך כשיירת נודדים יגעה נוטה לנוח. והוא נוטל מידיהם את חבילתו, ופורם את קשריה, וקורע ממנה באחת את כסות הנייר היבש, המשמיע נמרצות את שברי מחאת היקרעו וקיפולו החפוז. תחילה הוא חושף את האודם העמוק הבוהק של משאית עץ גדולה, בוחן את גלגליה השחורים, וחש כדקירה את חדות המראה, וצווחת שמחה עמומה מתבהרת בו ונאספת ומתעצמת לפרוץ כמי נהר גועש נוכח סכר פתאומי. והצווחה נצברת בו כגל חום, ממחרת לשאתו לריחוף על מי האגם, והוא חש את אורך חוט האושר ההולך ונרקם בתוכו ומציפו עד צמרמורת. כהרף עין הוא חש את חמקמקות הנהייה הזו לְחִזּוּק ולהיחבא באפלולית ירכתי זכרונו, כמכרסם זעיר אשר תש כוחו מלנוס על נפשו, והוא סומך גבו בפחד אל קיר המאורה.

הוא מהדק בחוזקה את שמורות עיניו מטה אל עצמות הלחיים, ומנסה לאטום עצמו ולהעלות בחכת התמונות המופיעות עתה לחלופין חדות ובהירות ודוהות ומטשטשות את מבע פניהם של סבו וסבתו, שנטו לעברו להיתמך בו על ספסל העץ. אבל השמש שהאירה לו עד כה את המשעול ואת הספסל בגן ההוא, ואת המשאית הממתינה על ירכיו למוצא פיו, עיוורה את עיניו מלראות את פניהם המוטים מטה לעברו. כל שעולה בידו רק לחוש את נוחם גופם הסמוך לשלו, את תנועות ידיהם, את האצבעות והציפורניים, ואת שעון היד שצבעו המוכסף דהה זה מכבר, ומחוגיו ולוח הספרות השחום כצבע עורו מבצבץ בינות לשְעֵר הזרועות האפורות. שעון היד הזה, הוא זוכר, פנה תמיד לעברו נתמך על פנים האמה, עם מתווה כף ידו הפשוטה לפנים ופרושה להיפתח של סבו, ומעליו, בסמוך למרפק, ניבטות אליו ארבע הספרות ההן הכחולות, הבולטות כוורידים מבעד לעור השקוף, אשר למראן, כך הוא זוכר, חש עלבון על ששורטטו בו בחופזה וכלאחר יד.

מעברו האחר הוא חש לראות את צמיד הזהב הקלוע, שמראהו נצרב בו מאז, והוא נע כמשחק להנאתו, מעלה ומטה, מעלה ומטה עם תנועות היד, מן המרפק לשורש כף היד ובחזרה למרפק. כף ידה של סבתו אוחזת עתה, כבכל עת, בפרי בשל, אולי שזיף סמוק ומתוק, אולי תאנה, להאכילו בהיסח עליו דעתו, הנתונה עתה לדבר־מה אחר, עצום, המלטף את נפשו

בבוהק אדמומית חדשה נוצצת, פרי המונח עתה על ירכיו. תמה אך דרוך לתנועה, כמו יחרגו הוא ומשאיתו, עוד מעט קט, אם רק יאבו, באבחת הפעלת המנוע ושעטת גלגליו השחורים, מתוך מסגרת התמונה הדמומה. אז הוא חש בתנועת ידה של סבתו על שערו המלוטף ברוך, וברוגע מגעה המרפרף כנוצה להיעלם.

הוא חש בחריפות ריח העץ הטרי של המשאית, ובסנוור השמש השקופה הנבלעת באודם גווניה. והוא עוצם עתה את חללי מחשבותיו להקפיא את הריח הזה, את המגע והצבע העז, לאטום בתוך שמורות עיניו את מגעו המתקרר והולך של עורם בעורו, ומראן המתכלה של הידיים ההן, האוחזות בו. לשמרן בתוך הלילה הזה, השביר. לאצור בו את המקום והזמן ההוא הרחוק ממנו עתה מרחק ימים רבים, בעת ההיא כשהמראות הקדימו את המילים שאך החלו להיאסף ולהימהל בו כטיפות מים זעירות במקווה, ולטבוע בו את קסמן וחותרמן. אז, כשעדיין קצרה היד להרוותו.

עתה נפקחות העיניים להבחין בלובן אורה החיוור של מנורת הניאון הקבועה למראשותיו, לובן הנשפך על מיטתו כחלב. אפלולית חדרו הסגור תוחמת את מרחביו הנסוגים להיאסף באור המנורה השומרת על מרחביה המתמעטים בעיקשות סמכותית ודאגה. שקיות הנוזל השקוף אשר נצפדו עתה מעליו כעור איבר בלוי וזקן, מנצנצות אליו במשובה כמו היו בלוני הליום של ילדותו, אשר נקשרו לכפות ידיו לבל תיטרף עליהם דרכם ויאבדו במרומים. מבעד לטלאי הזוגית הקטן הקבוע בדלת חדרו חודרת אליו אלומת אור מן המסדרון השוקט. קרן אור דקה כאורו הדוהה של מגדלור הנוקב חשכת ליל סער, ערפל אדי מים וגלים שוצפים להתנפץ על צוקי היבשת. והוא רואה בבהירות ובחדות את אור המגדלור, ואת בלוני ההליום וחוטיהם, וידיו האוחזות בהם פרושות לצדדין, והוא רואה את המשאית האדומה, ואת סחרור גלגליה השחורים נעים בו חרישית ורוקדים בו לאיטם, בדממה, חגים זה סביב זה, וכולם סביבו להקיפו. עתה הם סמוכים אליו ומעגלים ככוכבי לכת את סביבותיו לסמן לו את תחומי מקדש-המעט של מיטתו, כְּשֶׁמֹר החושך את חוטי האור. וכשעצם את עיניו חש שבתום הלילה נכון לו שחר יום חדש. זריחת אור.

מתן בסתר

כְּמָה הִתְלַבְּטָה נַפְשִׁי לֹאמַר
דְּבַר מָה נוֹסֶף, אוֹלֵי תִפְלֶה.
כְּמָה פְּעָמִים קָרַב יַעֲטֹף בְּדָף לְגַעַת
בְּטָרִם, כְּמוֹ נִעְתָּקָה הַנְּשִׁימָה,
יָדָךְ נִשְׁאַבָּה לְאַחֹר
עַד שֶׁבְמִשְׁיַכְתָּ שׁוֹרָה פְּתוּבָה אַחַת
וּבְמַחְרֹזֹת לְשֵׁד חַיִּיךְ
קִשְׁרָתְךָ אוֹתִי אֵלֶיךָ בְּכֹל נִימֵי דָמִי
וְנַפְשִׁי הִחְפְּצָה חַיִּים.

* שיר זה נכתב על ידי עפר לתורמת האלמונית בעיצומה של השתלת
מחיה העצם שעבר, במאבקו במחלת סרטן הדם (6.9.2002).

עודנו

בְּתִקְוֵה זְמַנֵּי תוֹ
בְּעוֹדוֹ שְׁלֵם יָדַע
לְסַגֵּר בְּגִבּוֹלוֹתָיו שְׂבָרֵי נְבוּאָה כְּמוֹסָה
לְהִסְתִּיר סְדָקִים יְקִי אַחוּי

★

מִפְּנֵי זֶה אֲשֶׁר יִגְרָתִי - יְבָרֵךְ
בְּרִסוֹנוֹ, בְּהַגְדָּרְתוֹ, בְּהַכְלָתוֹ בְּגִבּוּלוֹתַי
בְּהַחֲשׂוֹ צִלּוֹל וּמְסִימָא.
מִפְּנֵי אֲמָצָה שְׂאֲרִית מְעוֹפֵי
נְסִיקָתִי מְעָלָה כְּפָרְפֵר בֶּן יוֹמוֹ

פנטזיה

כְּשׁוֹלֵית הַקּוֹסֶם, מִיְקֵי מְאוֹס
מִתְעַקֵּשׁ לְהִנִּיף בְּבִדְיוֹתוֹ אֶת מִטְהוֹ.
לְרִסֵּן, לְנִיצֵחַ עַל תְּנוּעַת הַמַּיִם הַשְּׁחוֹרִים
וְלִהְנִיפָם מֵעֵלָה.
וְעוֹדֵי תוֹהָה אִם רְאִיתִי בְּמַעֲשֵׂהוּ דְבַר מָה
שְׂאוּכַל לְפַעֲנָחוֹ רַק בְּחִלוֹף הַזְּמַן,
בְּעוֹדֵי מוֹכָן וּמְמַתִּין בְּחִלְשָׁתִי
לְשֹׁטֵף הַקְּסָמוֹת מִטְהוֹ, הַמְּעַמִּיד כְּנֶגֶד הַפָּחַד
אֶת דְּלֵי הַמְּרַקְנִים,
הַמְּצִיטִים לְצוֹ
לְהַפְעֵל.

צו הריסה

בחמש וחצי בבוקר באים נהג השופל הצהוב ונציג מהנדס העיר להתבונן בבית העשוי אבני בזלת שחורות, בעוד השופל הענק משקיט את נהמת מנועו הנוזף, כמו מקפיד למלא אחר צו השקט שלפני הסערה. כשני מצביאים הם מתבוננים בשלווה במבנה העתיד להיהרס בצו העירייה. "אתה מכאן?" מתעניין נהג השופל. "לא", עונה הנציג, "אני עובד בעירייה כבר חמש שנים בלשכת המהנדס, באגף הממונה על הריסות בתים ישנים." "נו טוב", מחייך נהג השופל, "בוא! אתה יודע איך זה, נקפוץ לביקור אחרון, ונגמור עם זה. השופל שלי צריך להיות בקריות בעשר בבוקר."

נציג העירייה מניח את תיק המסמכים על מדרגת השופל והשניים צועדים לעבר הבית, ממלאים אחר חוק הביקור האחרון. לוודא ולאמת בטפסים שהבית ריק מיושביו, שאין בו מתגוררים לא-חוקיים או בעלי חיים המוצאים להם מקלט זמני דווקא בבתים עזובים, והם נחושים להישאר על עומדם, עיקשים וגאים בזקנתם, כאילו היו מקדש ארכיטקטוני עתיק, רב פנים, גרוש מאמינים.

כנמר האוסף את כוחו בטרם הזינוק, הלפיתה וגסיסת הקורבן, ממחר נהג השופל לדלג עם נציג העירייה על פני המדרגות החיצוניות, המשיקות אלכסונית לפאת הבית. במגע קל נפתחת דלת הכניסה והשניים נכנסים לבדוק, להחליט ולסיים את מטלת ה"הנחיה" המשפטית. במבואה הם מבחינים בערימת צעצועים מגובבת בפניה. הם בוחנים את אופני הילדים חסרי הכידון, את משאית העץ שזכר צבעה האדום עדיין ניכר בה, ואת ערימת עיתוני "דבר" הישנים, העטופה בסדין שקצותיו מהוהים והיא נדמית כתכריך. "אולי בכל זאת כדאי לבדוק אם הבית ריק", דוחק נהג השופל בנציג העירייה, שמגרד את פדחתו ומתבונן בערימת הצעצועים והעיתונים כאילו ניתן לשער לרגע, שאולי יש בהם כדי להביא תועלת למישהו, אולם ממחר להתעשת ומצטרף להשלמת הווידוא. בחדרי הבית שורת ריקות, אין אפוא לדחות ולו לזמן-מה את ביצוע הצו. הם יוצאים

ופוסעים אל עבר השופל, נשענים עליו כחיילים החוסים בדופן הטנק בעת הסתערות. "זהו. העסק חתום," מאשר נציג העירייה ואוסף את תיק המסמכים שלו ממדרגות השופל.

אז מטפס נהג השופל אל תא הנהג, מחיש את נהמת המנוע, מניף את הכף הגדולה כמצווה עליה לפורר עד היסוד את פרויקט הבוקר הזה, הדומה לכל הבקרים האחרים שעוד נכוננו לו. אחר כך הוא מטאטא את ערימת הפסולת, גורף אותה ומעמיס על משאיתו של הקבלן, לסלקה אל מעבר להרים, הרחק מעיני העיר ויושביה.

מבטו

דן פגיס: "מעשה בחרגול בן יומו"
חוליו לימסרס: "הגשם הצהוב"

בתרופות וכמעשי מרקחת
יש עמי משא תמונות
קצרות מלים וארכות זמן.
אחת מהן מלאה
במבטו האחרון של פלבו של זקן הכפר
מספורו של חוליו לימסרס,
מבט מצית באי הבנה, בתמהון
ובתקנה רפת עין
לעצר, להצמית את ירית הרובה
השמה לאל.

בִּינוּתִים

בֵּין גּוֹף הַלְדָה
לְגוֹף הַהוֹנָה
וְחִפְזוֹן נְדוּדֵיו
נוֹכַח גּוֹף הַמָּוֶת. שְׁקֵט
כְּמוֹ שְׁמִיכַת עָלֵי שְׁלֶכֶת עַל
אֲדַמַּת סֶתוּ מִתְקַרְרֶת,
כְּמוֹ עֲקֻשׁוֹת דְּאֲגָתוֹ שֶׁל
מְגִדְלוֹר
בְּתֵם דְּרֹד אֶרֶץ בְּמַעֲקֵה הַיְבֻשָּׁת.

★

גם לְכַשִּׁיתֶם כַּחַי מְרֵאוֹת
לֹא אֶחָדֶל מִלְהִיּוֹת לְרַגַע נוֹצָה רוֹחֶפֶת
מְאִירַת תְּלַתְּלֵי רוּחַ.
בְּאֶצְבָּעוֹת רְפוּת אַחַז
בְּצִלְלֵי הַמַּיִם הַמְּפִיִּים פְּטָפוּט עִם
זֶהָב הַבְּקָר,
וְאַאֲזִין לְנֶאֱמָנוֹת צְמַחֵי הַגֶּן
לְשַׁחַר, לְבַקֵּר, לְעָרֵב וְלִלְלֵי
עוֹד וְעוֹד מִבְּלֵי לְחַדֵּל.

סוף דבר

פרופ' עפר לידר – מדען ומשורר, 1955-2004

עפר לידר נולד בטבריה ובגר בירושלים. למד בגימנסיה העברית, שירת בנח"ל במלחמת יום-הכיפורים, והשתייך לגרעין בקיבוץ מרום-גולן. מכאן פנה ב-1976 ללימודי תואר ראשון ושני בפקולטה לחקלאות ברחובות. ב-1982 החל בלימודי תואר שלישי במחלקה לאימונולוגיה של מכון ויצמן למדע, והמשיך בלימודי פוסט-דוקטורט בהרווארד בשנים 1987-1989. עם שובו למחלקה לאימונולוגיה הקים ב-1989 את מעבדת המחקר של קבוצתו.

ב-1981 חלה עפר בלויקמיה, ובמשך 23 שנים לחם נגדה באומץ. במהלך המחלה עבר ב-1996 השתלת מח-עצם, ופעם נוספת ב-2002. גם פרק מהותי זה בחייו התאפיין בסגולתו הייחודית להקיף ולחבוק באהבה עולם שלם שבו הכאב והיופי, המציאות והמופלא (כמו המדע והשירה בחייו) משתרגים ונמסכים זה בזה בלא מחיצה.

מנקודת זמן זו החלה שירתו של עפר לגאות ביתר שאת. הסיפור המופלא שמאחורי השיר "מתן בסתר" (עמ' 35) הוא דוגמה אחת של ברית דמים ביולוגית ורוחנית כאחד, שנטוטה בין תורמת מח-העצם עלומת-השם מארה"ב – אשר צירפה מכתב אל המבחנות שחצו תבל בטיסה לילית בהולה – לבין מקבל תרומתה, האלמוני אף הוא. קשר זה הוליד ביניהם חליפת מכתבים נטולי שם: Dear Donor... Dear Host, עד שהארגון הבינ"ל להשתלות נכנע לאחר שנה וחצי של הפצרות והתיר היכרות והתכתבות ישירה ביניהם. שני מכתביהם, הממוענים לראשונה ישירות זה אל זה, ובהם תמונתה אליו ותמונת משפחתו אליה, יצאו למסעם, כפי שהסתבר בדיעבד, באותו יום עצמו, כשדרכיהם מצטלבות מעל האוקיינוס. זמן קצר אחר כך שוב פרצה מחלתו של עפר, שלקחה אותו מאיתנו ב-12 ביולי 2004. אותו – אך לא את שירתו; אותו – אך לא את מפעלו המדעי, שקים וארוג ללא הפרד ברקמת חייו ובחיי אוהביו הרבים אשר מְשַׁכְּם אחריו בקסם אישיותו.

עבודתו המדעית של פרופ' עפר לידר הצטיינה בנועזות של אמן פורץ גבולות ובאסתטיקה פנימית, החל בשלב התמיהה של השאלה, עבור לביצוע המוקפד, וגמור באופן הביטוי והכתיבה הסוחפת. הוא פירסם למעלה ממאה מאמרים מדעיים. מוטיב מרכזי במחקריו הוא תעלומת הריסון של התגובה הדלקתית, שכן מערכת החיסון מגייסת צבא שלם של תאים וחומרים כדי להילחם באויבי הגוף, אך משהושגה המטרה היא חוזרת לשגרת שלום, ללא זאת היתה מתחוללת בגופנו דלקת תמידית. כיצד אפוא מסתיימת המלחמה? ומיהו שמשמיע את צפירת ההרגעה? את זאת חקר עד עומק הדברים.

מחקריו של פרופ' עפר לידר וקבוצתו במחלקה לאימונולוגיה במכון ויצמן למדע פיענחו מערכת "כיבוי" מתוחכמת, לפיה תאי החיסון עצמם, תוך תהליכים לוחמניים פעילים בתוך סביבתם החוץ-תאית המורכבת, מפעילים במקביל שרשרת תהליכים של פירוק רב-סוכרים, אשר מייצרת חומרים נוגדי דלקת. אסטרטגיה עדינה של איזונים בין תוקפנות לבין איפוק, פרי משוב המווסת וכולם את סערת הדלקת. גילויים חדשניים אלה בתחום המחקר המעבדתי הצרוף סללו נתיבים יישומיים לתרופות חדשות, הנמצאות עתה בפיתוח רפואי.

עפר היה איש רוח ואמן – בגישתו המדעית ובחייו הפרטיים. הוא התעמק בשירה, בספרות, בהגות, בציור, במסעות, במוסיקה ובחיי אדם על כל היבטיהם. השתתף במגוון רחב של קורסים, הרצאות ומפגשים, מפילוסופיה – לשירה; מסדנאות כתיבה – לפסיכולוגיה. הוא היה אדם בעל צימאון בלתי נרווה אל הפליאה, הנולדת בו מחדש מדי יום. כור האופטימיות הפנימית שבו, אשר קרן על סביבותיו כהילה, ידע לזקק אפילו מתוך האפלה של שפל מחלתו, שורות של שיר ואור. כל מי שזכה להכירו נכבש בקסם פתיחותו והתמכר לנועם הליכותיו.

בשנת 2002 שלח עפר לראשונה, בכתב ידו רב המעוף, שיר לפרסום ("זיכרון", עמ' 13). "זכיתי לפרסם את שירו הראשון של עפר לידר במוסף לספרות של ידיעות אחרונות. היה זה לאחר ששלח אותו בדואר ולא הוסיף פרטים על עצמו, מלבד כתובת ומספר טלפון. שולמית גלבוץ, סגנית, שראתה את השיר הביאה אותו אלי ושנינו נפעמנו ממנו", מגלה

זיסי סתוי, שהיה אז עורכו של המוסף לספרות. "פניתי אליו, ביקשתי להיפגש. כעבור ימים אחדים הוא בא למערכת, איש נעים הליכות, עדין, חרישי. סיפר בביישנות על עובדת היותו חוקר בכיר במכון ויצמן בתחום האימונולוגיה. גם על מחלתו סיפר. אחרי זמן הצעתי לו לנסות את כוחו בכתיבת רשימות ביקורת על ספרי שירה. הוא הופתע, התלבט, היסס, ולבסוף הסכים. כתב רשימות קצרות, רגישות ומדויקות, ממש כמו שיריו, חגיגת שפה, תבונה ורגישות."

אל מיטת חוליו באשפוזו האחרון נטל עמו עפר, באופטימיות האופיינית לו, שמונה ספרי שירה חדשים שקיבל מן המערכת לסקירה. ולא הספיק.

לא ניתן לדעת את עפר לידר המשורר, המדען והאיש, בלי לדעת את המבוע שופע האהבה שממנו ינקן שורשיו את שירתו ואת כוחו: אסנת, אהבת נעוריו וחייו, ובנותיו ענבל, עדי וליהי האהובות עליו מכל – בית ומשפחה, קסומים כעפר עצמו, והם שמהווים חלק בלתי נפרד מחייו ומיצירתו.

פרופ' דני כספי

המרכז הרפואי סוראסקי

תל אביב

תוכן העניינים

24	★ [ומהו השיר]	5	פתח דבר
25	כדרכן של מילים		פְּדָמַת חוּט דֶק
26	★ [מחשבותינו מלאו]	9	בית, לדוגמה
27	מערכולת (פרוזה)	10	מעט מחומן
28	My Wild Irish Rose	11	זרימה
29	ומה עוד יש בו	12	דיוק
30	עדות	13	זיכרון
31	ידיים (פרוזה)	14	פְּדָמַת חוּט דֶק
35	מתן בסתר	15	ומאז
36	עודנו	16	זה עתה
37	★ [מפני זה אשר יגורתי]	17	אָמְאֶלְפִי, 2002
38	פנטזיה	18	מתכון
39	צו הריסה (פרוזה)	19	שיר אחרון
41	מבטו	20	התרוקנות
42	בְּיִנּוּתִים	21	אני שואל
43	★ [גם לכשתם כוחי]	22	על מפיות נייר
44	סוף דבר	23	התמעטות

העמותה "שירת חייו – לזכרו של עפר לידר" (ע"ר) הקימה את פרס עידוד היצירה האמנותית בין מדענים* שאליו חברו אנשי ספרות ומדע, וחבריו הרבים. חזונה הוא חיבור בין המדע לאמנות, והנצחת הברית המתמדת בין ביטוייה השונים של רוח האדם.

* פרטים באתר האינטרנט www.weizmann.ac.il/ofer
על חייו ויצירתו של עפר לידר – באתר העמותה: www.lider.name